

KS. PIOTR JASKÓŁA

Opole–Lublin

PREDESTYNACJA WEDŁUG JANA KALWINA

Naukę o predestynacji trudno uznać za centralny temat teologii Kalwina, niemniej z całą pewnością stanowi ona ważny i charakterystyczny element jego przekonań¹. Idea ta – nie pozbawiona odniesień chrystologicznych i pneumatologicznych – pośrednio wpływała na szereg rozwiązań w innych teologicznych kwestiach, a w swym radykalnym ujęciu była jednym z momentów odróżniających teologię reformowaną od katolicyzmu i od teologii luterkańskiej.

Genewski reformator, wierny zasadzie *sola scriptura*, starał się o właściwe rozumienie wypowiedzi biblijnych. Pismo święte nie zawiera dla niego żadnych spekulacji, ale służy we wszystkich swoich wypowiedziach wiecznemu zbawieniu człowieka. Ponieważ unikał on apriorycznych teorii, dlatego też predestynację próbował wywodzić z tekstów Pisma świętego. Główne źródło stanowią pisma św. Pawła i św. Jana. Znaczny wpływ wywarły na niego także poglądy św. Augustyna² i Martina Bucera³

¹ A. Schweizer w *Die Glaubenslehre der evangelisch-reformierten Kirche* (Neukirchen 1844) wyraził pogląd, że predestynacja stanowi przewodni motyw teologii Kalwina. Opinia ta była podtrzymywana bezkrytycznie przez dziesiątki lat. Do jej zmiany przyczyniły się badania, które przeprowadzili: A. L e c c e r f, *Le Déterminisme et la responsabilité et la système de Calvin*, Paris 1895; M. S c h e i b e, *Calvins Prädestinationslehre*, Halle 1897; P. J a c o b s, *Prädestination und Verantwortlichkeit bei Calvin*, Neukirchen 1937; H. O t t e n, *Calvins theologische Anschauung von der Prädestination*, München 1938; G. D e l u z, *Prédestination et liberté*, Neuchâtel 1942; W. A. H a u c k, *Die Erwählten Prädestination und Heilsgewissheit bei Calvin*, Gütersloh 1950; W. K r e c k, *Die Erwählungslehre Calvins*, „Reformierte Kirchenzeitung”, 131(1990), s. 1-6; J. H. R a i n b o w, *The Will of God and the Cross. An Historical and Theological Study of Limited Redemption*, Allison Park 1990. Duże fragmenty *Institutio* poświęcone predestynacji w tłumaczeniu I. Lichońskiej zawarte są w: *Mysł filozoficzno-religijna reformacji XVI wieku*, red. L. Szczucki, Warszawa 1972, s. 372-416.

² Zob. L. S m i t s, *Saint Augustin dans l'œuvre de Jean Calvin*, Louvain 1957, złasz-

I. WYBRANI I POTĘPIENI

Temat predestynacji w jej podwójnej formie, jako wybranie i jako potępienie, w początkowych pismach Genewczyka nie ma systematycznego opracowania. Zainteresowania i potrzeby pastoralne zmuszały go jednak do coraz to gruntowniejszych analiz. Reformator ustawicznie musiał bowiem bronić swej nauki w polemice z teologami katolickimi. Wprost rozprawia się z pismami, których autorami byli Jérôme Bolsec⁴ i Albert Pigge⁵. W przeciwieństwie do Melanchtona uważa, że predestynacja winna być tematem kazań⁶.

Kolejne wydania *Institutio*⁷ są świadectwem rosnącego znaczenia, jakie reformator przypisywał pojęciu predestynacji. Wydanie z 1536 r. nie poświęca jeszcze predestynacji osobnego miejsca. Kalwin dotyka tego tematu tylko dwa razy: omawiając drugi artykuł *Credo* i przy definicji Kościoła. Jego ówczesne poglądy nie odbiegały od nauki pozostałych reformatorów na temat wybrania. Uważał, że mimo „pewnych znaków”, które nam daje Pismo święte, nie możemy dokładnie rozróżnić wybranych od potępionych. Kierując się „sądem miłości” winniśmy traktować jako wybranych tych wszystkich, „którzy razem z nami słowem, przykładem życia i uczestnictwem w sakramentach wyznają

cza s. 42-47, 96-99, 104-110, 115 n.

³ Wpływ Bucera dostrzega się zwłaszcza poprzez *Komentarz do Listu do Rzymian*. Zob. F. W e n d e l, *Calvin. Ursprung und Entwicklung seiner Theologie*, Neukirchen 1968, s. 118 n. Autor ten przytacza też w przypisach liczne teksty z *Komentarza* Bucera.

⁴ Por. *Joannis Calvini opera quae supersunt omnia*, ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss, [w:] *Corpus Reformatorum*, t. 29-87, Brunsvigae-Berolini 1863-1900 – 8, 85-248. Dalej stosowany skrót CO.

⁵ Por. CO 8, 249-366. Reformator często występuje też przeciwko anonimowemu autorowi pism, co do których istniało w Genewie przypuszczenie, że wyszły spod ręki Sebastiana Castellio. Por. CO 9, 253-266; 9, 269-318.

⁶ Zob. np. 13 kazań o Jakubie i Ezawie, CO 58, 18-198. Melanchton uważał, że o predestynacji winno się możliwie mało mówić, gdyż nauka ta może prowadzić wiernych do zwątpienia. Por. O. H e r r l i n g e r, *Die Theologie Melanchthons*, Gotha 1879, s. 70 n. Kalwin przeprowadza bardzo wyważoną krytykę poglądu Melanchtona. Por. CO 9, 848 n. Zob. też G. Z i m m e r m a n n, *Die Argumentation Calvins gegen die Gegner seiner Erwählungslehre*, „Archiv für Reformationsgeschichte”, 81(1990), s. 69-96.

⁷ *Institutio Christianae Religionis* rozrastało się z wydania na wydanie, w miarę jak Kalwin zmuszony był do rozważania problemów, które wynikały przy konfrontacji z teologicznymi przeciwnikami. Pierwsze łacińskie wydania ukazały się w latach 1536, 1539, 1543, 1559. Por. A. G a n o c z y, *Calvin*, [w:] *Ökumenische Kirchengeschichte*, red. R. Kottje, B. Moeller, t. II, Mainz 1973, s. 381. W artykule będzie stosowany skrót ICR. Olbrzymią bibliografię na temat Kalwina zebrali: W. N i e s e l, *Calvinbibliographie 1901-1959*, München 1961; A. D. K e m p f f, *A Bibliographie of Calviniana 1959-1974*, Leiden 1975.

wiarę w tego samego Boga i Chrystusa”⁸ Tym samym Kalwin reprezentował wówczas pogląd, który nie był obcy Lutrowi i Bucerowi⁹

Opracowana przez Kalwina w 1537 r. francuska wersja *Katechizmu* wyraźnie już jednak opowiada się za predestynacją w odniesieniu do potępienia. Twierdzi, że głoszone słowo Boże nie u wszystkich zapuszcza korzenie. Przynosi ono owoc tylko u wybranych, dla potępionych jest „zapachem śmierci prowadzącym na śmierć”¹⁰ Ponieważ – według reformatora – zarówno wybrani, jak i potępieni służą większej chwale Boga¹¹, stąd w jednakowym stopniu akcentuje on wybranie i potępienie. Jak dla wybranych od samego początku istniała perspektywa zbawienia, tak dla potępionych nigdy nie było żadnej nadziei. Bóg jest Tym, który wybiera i oddziela jednych od drugich. Taki pogląd bliski jest jeszcze myśli św. Augustyna i Bucera, ale już nie Lutra¹²

Wydanie *Institutio* z 1539 r. zawiera rozdział *De praedestinatione et providentia Dei*. Predestynacja i opatrność ukazane są jako dwa fakty, które biorą swój początek w odwiecznym i pozaczasowym akcie Bożej woli¹³

W ostatnim wydaniu z 1559 r. predestynacja i opatrność rozważane są odrębnie: temat opatrnościowego działania Boga stanowi ostatnią część ogólnej nauki o Bogu w rozdziałach 16-18 *Księgi I*, natomiast predestynacja jest częścią soteriologii w rozdziałach 21-24 *Księgi III*¹⁴ Tym samym reforma-

⁸ Por. CO 1, 75: „Quamquam autem fidei certitudine agnoscere a nobis electi non possunt, quando tamen scriptura certas quasdam notas nobis describit, ut antea dictum est, quibus electos et filios Dei a reprobis et extraneis distinguamus, quatenus a nobis vult agnoscere, debent quodam caritatis iudicio pro electis ac ecclesiae membris haberi omnes, qui et fidei confessione et vitae exemplo et sacramentorum participatione eundem nobis cum Deum ac Christum profitentur”

⁹ Por. W e n d e l, dz. cyt., s. 234.

¹⁰ CO 22, 46.

¹¹ CO 8, 293; 22, 47.

¹² Por. CO 1, 70. Bucer pisze np.: „Propter se enim Deus, et in gloriam suam fecit omnia, etiam impium ad diem malum. Et ubique in Scripturis gloria Domini finis esse ultionis malorum praedicatur” (*Metaphrases et enarrationes perpetuae epistolarum Pauli*, Strassburg 1536, s. 359). Dla św. Augustyna tylko wybrani są przedmiotem szczególnej decyzji Boga, dzięki której zostają wydzieleni z *massa perditionis*. Odrzućeni zostają po prostu pozostawieni sobie i ulegają zepsuciu, które ściągnęli na siebie poprzez swoje grzechy. Według Kalwina Bóg wyraźnie predestynuje jednych i drugich. Por. A u g u s t y n, *De correptione et gratia*, 7, 12. PL 44, 923.

¹³ Podobnego zdania był św. Tomasz: „Praedestinatio, quantum ad obiecta, est quaedam pars providentiae” (*Summa Theologiae*, 1, 23, 1 i 3).

¹⁴ Jakie miejsce zajmuje problem predestynacji w całości pisarskiego dorobku Kalwina,

tor jakby wyraźnie pragnął zaznaczyć – po pierwsze – że nasze wybranie ma miejsce w Chrystusie, po drugie – jak nauka o opatrności stanowi zwieńczenie nauki o Bogu, tak temat predestynacji uzupełnia i dopełnia naukę o zbawczym dziele Chrystusa.

II. WYBIERA BÓG

W swej wolności, tak uczy Kalwin, przeznaczył Bóg jednych do zbawienia, innych na potępienie¹⁵ Przez predestynację rozumie ową odwieczną decyzję Boga, która określa przeznaczenie człowieka. Zgodnie ze swoją wolą przeznaczył Bóg jednych do życia wiecznego, innych na wieczne potępienie¹⁶ W kontekście tych syntetycznych definicji reformator rozważa przede wszystkim wybranie narodu żydowskiego spośród całego rodzaju ludzkiego, powołanie pewnych jednostek spośród narodu wybranego, by ostatecznie mówić o wybraniu pojedynczych osób w Chrystusie¹⁷ Bez tego szerokiego kontekstu wybrania, który na każdym etapie historii zbawienia jest wyrazem wielkiej łaskawości Boga, łatwo błędnie rozumieć i ocenić powyższe określenia. W intencji reformatora predestynacyjna decyzja Boga ukierunkowana jest na zbawienie człowieka w Chrystusie, dlatego też predestynacja ma ścisły związek z Duchem Świętym. On bowiem jest realizatorem wybrania i daje jego pewność¹⁸. W odwiecznym przeznaczeniu Bóg nie patrzy na osobę, na jej zasługi czy grzechy. Jedynie miłosierdzie Boga, a nie wzgląd na osobę,

syntetycznie przedstawiają m.in.: S m i t s, dz. cyt. s. 96-99; H. O t t e n, *Predestination in Calvins Lehre*, Neukirchen 1968, s. 16-26; W e n d e l, dz. cyt., s. 232-237.

¹⁵ Por. nagłówek 21 trzeciego rozdziału *Institutio*: „De electione aeterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum praedestinavit”

¹⁶ ICR III, 21, 5: „Praedestinatione vocamus aeternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de unoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita aeterna, aliis damnatio aeterna praeordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem praedestinatum dicimus” Por. CO 9, 287: „Praedestinationem, ut sacrae scripturae docent, definitio liberum esse Dei consilium, quo humanum genus et singulas mundi partes pro immensa sua sapientia et iustitia incomprehensibili moderatur” Por. też O t t e n, dz. cyt., s. 112.

¹⁷ ICR III, 21, 5-7. Por. W. N i e s e l, *Die Theologie Calvins*, München 1957, s. 68 n.

¹⁸ Por. CO 55, 207 (1 P 1, 1): „suae quisque electionis certior fit spiritus testimonio”; 52, 206 (2 Tes 2, 13): „evangelium nobis adoptionis nostrae testimonium est, et spiritus eam obsignat”

stanowi ostateczną podstawę wybrania jednych i odrzucenia drugich¹⁹ Na poparcie swej tezy reformator przywołuje postać starotestamentalnego Jakuba, który doświadczył łaski, gdy nie miał jeszcze żadnych zasług, których podstawą byłyby dobre uczynki, podczas gdy Ezaw był znieawidzony, kiedy nie był jeszcze skalany żadnym grzechem²⁰

Powołując się na Ef 1, 4, Genewczyk ujmuje wybranie w kategoriach przedczasowych. Tym samym zostaje wykluczona jakakolwiek godność czy zasługa człowieka, która mogłaby mieć wpływ na odwieczną decyzję Boga²¹ Jedyną podstawą wybrania czy potępienia jest wola Boga²² Nie ma, zdaniem reformatora, nic większego i bardziej ostatecznego niż wola Boga. Wolność Boga, która wypływa z Jego woli, nie jest skażona żadnym brakiem. Ona tworzy miarę doskonałości, jest prawem dla każdego innego prawa²³

Bóg miał swoje, przed nami zakryte powody, za których sprawą część ludzkości została odrzucona²⁴, natomiast znana nam przyczyna potępienia niektórych ma swoją podstawę w grzechu Adama²⁵ Pierwszy człowiek zgrzeszył, ponieważ Bóg uważał to za potrzebne. Dlatego to było w oczach Boga potrzebne, pozostaje dla nas tajemnicą. Człowiek więc upada, ponieważ tak to Bóg przewidział, ale – co reformator wyraźnie zaznacza – upadek człowieka jest tylko jego własną winą²⁶

¹⁹ ICR III, 23, 10: „Quod igitur hominem unum eligit Deus, altero reiecto, id non provenit ab hominis respectu, sed a sola eius misericordia: cui liberum esse debet proferre se et exercere ubi et quoties placet” Por. ICR III, 22, 3; CO 49, 177 (Rz 9, 11); 49, 182 (Rz 9, 16); 51, 147 (Ef 1, 4).

²⁰ Por. Rdz 9, 6-13.

²¹ Por. CO 51, 147 (Ef 1, 4); ICR III, 22, 2.

²² Por. ICR III, 22, 11; por. też ICR III, 23, 1: „Quos ergo Deus praeterit, reprobat: neque alia de causa nisi quod ab haereditate quam filiis suis praedestinat, illos vult excludere”

²³ ICR III, 23, 2.

²⁴ Por. CO 8, 295/296 (*De aeterna Dei praedestinatione*): „Ita restat, ut iustas habuerit causas in reprobanda hominum parte, sed nobis absconditas, nihil autem in homine oderit ac damnet, nisi a iustitia sua alienum” Por. też CO 14, 230. Podobnie M. Bucer (dz. cyt., s. 399).

²⁵ ICR III, 23, 8: „Quare in corrupta potius humani generis natura evidentem damnationis causam, quae nobis propinquior est contemplemur, quam absconditam ac penitus incomprehensibilem inquiramus in Dei praedestinatione” Por. CO 49, 178 (Rz 9, 11): „Verum quidem est, propinquam reprobationis causam esse, quia sumus omnes in Adam maledicti: tamen ut discamus in nudo et implici Dei beneplacito acquiescere, ab hoc quoque intuitu nos tantisper Paulus subducit, donec hanc doctrinam stabilierit, Deum in suo arbitrio satis iustam eligendi et reprobandi habere causam”

²⁶ ICR III, 23, 8: „Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat;

Oдноśnie do przyczyn Boskiej predestynacji Genewczyk wyraża pogląd, że nie można ich upatrywać we wszechwiedzy Boga czy w Jego wiedzy uprzedniej. To nie jest tak, jak przyjmowali Luter i Bucer, iż Bóg, znając z góry zasługi jednych, obdarza ich łaską dziecięctwa, podczas gdy znając skłonności innych do zła i bezbożności, skazuje ich na potępienie²⁷ Tłem wyboru pozostaje ludzki grzech i zdegenerowana natura człowieka. Na tym ciemnym tle w predestynacji dostrzega Genewczyk wielkość wolnej i łaskawej decyzji Boga. W predestynacyjnym wyborze winno się – jego zdaniem – dostrzegać tylko wyraz czystej Bożej dobroci. Nie zgadza się on z wysublimowaną opinią św. Tomasza, jakoby uprzednia znajomość zasług nie była wprawdzie przyczyną predestynacji z punktu widzenia predestynacyjnego aktu Boga, ale jest nią w pewnym stopniu z naszej strony (*ex parte nostra*)²⁸ Według Tomasza Bóg predestynuje jakiegoś człowieka do chwały na podstawie jego zasług, ponieważ udziela mu łask, dzięki którym może on zasługiwać na chwałę. Dla Kalwina raczej predestynacja do chwały jest przyczyną predestynacji do łaski, a nie odwrotnie²⁹

III. WYBRANIE W CHRYSZTUSIE

Wybranie do zbawienia oparte jest na łasce, gdyż ma chrystologiczne i pneumatologiczne podłoże. Z tego też względu wykluczona zostaje, zdaniem autora *Institutio*, wszelka możliwość, by ludzka godność czy zasługi człowieka mogły decydować o wybraniu³⁰ Ponieważ jesteśmy wybrani w Chrystusie, nie znajdujemy w nas samych pewności naszego wybrania. Jedynie w Chrystusie, jako drugiej Osobie Trójcy Świętej i naszym Pośredniku, musi-

cur censuerit, nos latet. Cedit igitur homo, Dei providentia sic ordinante; sed suo vitio cadit”

²⁷ Por. ICR III, 21, 5; 22, 1; 22, 8; 23, 6; por. też CO 8, 272. Zob. M. L u t e r, *De servo arbitrio*, W.A. 18, 615 n.; B u c e r, dz. cyt., s. 355.

²⁸ ICR III, 22, 9; por. *Summa Theologiae*, 23, 5; por. też O t t e n, dz. cyt., s. 118-121. Dla Augustyna predestynacyjna decyzja Boga i Jego wiedza uprzednia właściwie zlewają się razem. Por. t e n z e, *De dono perseverantiae*, 14 i 18. PL 45, 1014 i 1023; zob. R. A. M u l l e r, *Christ and the Decree. Christology and Predestination in Reformed Theology from Calvin to Perkins*, Durham 1986.

²⁹ Por. ICR III, 22, 9.

³⁰ Por. CO 51, 147 (Ef 1, 4): „Nam si in Christo sumus electi, ergo extra nos: hoc est, non intuitu dignitatis nostrae, sed quoniam adoptionis beneficio coelestis pater nos inseruit in Christi corpus. Denique Christi nomen omne meritum excludit et quidquid ex se habent homines” Por. też ICR III, 22, 1.

my ujmować nasze wybranie³¹ Ludzka wola nie ma tutaj żadnego znaczenia, gdyż Bóg wybranym w Chrystusie nie tylko udziela łaski dobrej woli, ale On sam ją w nich stwarza, „co nie oznacza nic innego, jak to, że On przez swego Ducha naszym sercem kieruje i rządzi oraz panuje w nim jak w swojej własności”³²

Nasze wybranie do zbawienia poświadczają, według reformatora, dary Ducha, a spośród nich przede wszystkim powołanie do wiary i usprawiedliwienie, czyli nasze zjednoczenie z Chrystusem. Dopiero na drugim miejscu o wybraniu świadczą także te dary Ducha, które Bóg przeznaczył dla naszego uświęcenia³³ Dowodem jest, według naszego autora, tekst Rz 8, 30: „Tych zaś, których przeznaczył, tych też powołał, a których powołał – tych też usprawiedliwił, a których usprawiedliwił – tych też obdarzył chwałą” Powołania, o którym mówi św. Paweł, nie można – zdaniem Kalwina – rozumieć szeroko, jako wezwania skierowanego do wszystkich poprzez głoszenie słowa Bożego. Chodzi o powołanie szczególne, które odnosi się tylko do wierzących. Kalwin podkreśla pneumatologiczny charakter tego powołania. Powołującym jest Duch Święty, który sprawia, że przepowiadane słowo zapuszcza korzenie w ludzkim sercu. To szczególne powołanie poświadczają i potwierdzają owe odwieczne wybranie Boga, a tym samym i objawia, co przedtem było ukryte w Bogu. Duch, którego powołani otrzymują, umacnia w ich sercach pewność przyszłego dzieciństwa. Stąd też jest On nazywany „Duchem dzieciństwa” (Rz 8, 15), „Pieczęcią” i „Zadatkami przyszłego dziedzictwa” (Ef 1, 13.14; 2 Kor 1, 22; 5, 5)³⁴

Wewnętrzne powołanie, światło Ducha Świętego, można więc uznać za poświadczenie zbawienia. Reformator powołuje się na św. Jana, który pisał, iż po Duchu, którego nam dał, poznajemy, że jesteśmy dziećmi Bożymi (1 J 3, 24). Bóg uzdalnia swoich wybranych, aby ich doprowadzić do wiary. Dlatego Chrystus głosi: „Nikt nie może przyjść do mnie, jeśli go nie pociągnie Ojciec, który mnie posłał” (J 6, 44); „Ja za nimi proszę, nie proszę za światem, ale za tymi, których mi dałeś, ponieważ są Twoimi” (J 17, 9)³⁵ Do wiary, która daje pewność zbawienia dochodzą jedynie ci, którzy są prze-

³¹ Kalwin wyraźnie zaznacza, że wybrania nie można wiązać nawet z samym Bogiem Ojcem, gdyby Go rozpatrywać bez Jego Syna. Por. ICR III, 24, 5.

³² ICR II, 3, 10; por. B u c e r, dz. cyt., s. 360.

³³ Por. np. CO 8, 111; 23, 354; 52, 59 (Flp 4, 3); 52, 206 (2 Tes 2, 13).

³⁴ Por. ICR III, 24, 1 i 8; por. też CO 7, 480; 8, 272.

³⁵ Por. ICR III, 24, 1 i 2; por. też ICR III, 22, 7.

znaczeni do życia wiecznego (por. Dz 13, 48). Dla reformatora matką wiary jest wybranie. Wiara natomiast jest najbardziej przekonywającym wyrazem ojcowskiej miłości Boga³⁶ i poświadczeniem odwiecznej predestynacji³⁷ Autor jasno stwierdza też, że Bóg nie wybrał nas, ponieważ myśmy uwierzyli, ale **ż e b y ś m y** uwierzyli. Wiara nie jest przyczyną wybrania, lecz jego skutkiem i owocem. Św. Paweł mówi o wierze wybranych (por. Tyt 1, 1) i tym samym daje do zrozumienia, że Bóg tych, których wybrał, obdarza swoimi łaskami³⁸

Powołanie do wiary wiąże na stałe. Kogo Chrystus raz wszczepił w swoje Ciało, temu też nie pozwoli zaginać (por. J 10, 28). Wyraźnie pokazują to, zdaniem Genewczyka, obietnice Chrystusa: „Wszystko, co mi daje Ojciec, do mnie przyjdzie, a tego, który do mnie przychodzi, precz nie odrzucę” (J 6, 37); „Jest wolą Tego, który mnie posłał, abym ze wszystkiego, co mi dał, niczego nie utracił” (J 6, 39); „Moje owce słuchają głosu mego [...] Nie zginą one na wieki i nikt nie wyrwie ich z ręki mojej. Ojciec, który mi je dał, jest większy od wszystkich i nikt nie może ich wyrwać z ręki mego Ojca” (J 10, 27-29). Podobnego zdania jest św. Paweł w Liście do Filipian: „Mam ufność, że Ten, który zapoczątkował w was dobre dzieło, dokończy go do dnia Jezusa Chrystusa” (1, 6). Wybrani nie muszą więc, zdaniem reformatora, obawiać się wiecznego odrzucenia. Będąc raz wszczepionymi w Chrystusa, możemy ufać, że wieczne zbawienie stanie się naszym udziałem³⁹

³⁶ ICR III, 22, 10; por. też CO 7, 480.

³⁷ Por. CO 47, 147 (J 6, 40): „Ergo sua cuique fides aeternae praedestinationis locuples est testis, ut altius inquirere sacrilegium sit. quia atrocem spiritui sancto iniuriam facit, quisquis simplici eius testimonio subscribere detrectat”

³⁸ ICR III, 22, 10; por. CO 8, 270 i 271; zob. też H. S c h ü t z e i c h e l, *Die Glau-benstheologie Calvins*, München 1972, s. 224 n.

³⁹ ICR III, 24, 6. Radykalnie chrystologiczną – choć nie wykluczającą działania Ducha Świętego – reinterpretację doktryny o przeznaczeniu przeprowadził K. Barth. Teologicznej idei predestynacji nie wolno, jego zdaniem, wiązać z abstrakcyjnie ujmowaną „wszechmocą Boga”, ale z historiozbawczymi faktami wyboru. W Jezusie Chrystusie spotykają się dwa zasadnicze wymiary prawdy o przeznaczeniu: wybierający Bóg i wybrany człowiek. Dla Bartha „Jezus Chrystus jest wybierającym Bogiem i wybranym człowiekiem” Wybranie nie dokonuje się poza Chrystusem czy obok Niego, ale wyłącznie w Nim. Jedność wybierającego i wybranego, jedność Boga i człowieka w Chrystusie stanowi o specyfice doktryny predestynacji u Bartha. Przeznaczenie w Chrystusie ostatecznie pozostaje także dla kontynuatora myśli Kalwina tajemnicą, której nie sposób do końca zgłębić. Por. K. B a r t h, *Kirchliche Dogmatik*, t. III/2, s. 1-563, zwłaszcza s. 101-214. Zob. A. N o s s o l, *Chrystologia Karola Bartha*, Lublin 1979, s. 62 nn.

W kwestii pewności zbawienia Kalwin nie może zgodzić się z postanowieniami Soboru Trydenckiego. Reformator uważa, że według Soboru nikt nie wie, kogo Bóg wybrał, jeśli mu to nie zostało w szczególny sposób objawione. Z drugiej strony Sobór twierdzi jednak, że w tym szczególnym objawieniu partycypują wszyscy wybrani (por. 1 Kor 2, 10.12.16)⁴⁰ Odrzucone przez Sobór „*praedestinationis temeraria praesumptio*” jest – według Genewczyka – niczym innym jak właśnie „świętą pewnością” naszego dziecięctwa Bożego objawionego nam przez Chrystusa. Do tej pewności Bóg wszędzie swoich wybranych zachęca i w niej umacnia⁴¹ W przekonaniu naszego autora świadectwo Ducha Świętego o naszym dziecięctwie Bożym pozwala poznać pewnie naszą predestynację⁴² Genewski teolog zarzuca ojcom soborowym brak konsekwencji: z jednej strony podkreślają oni, że nikt nie może mieć absolutnej pewności wytrwania w łasce, z drugiej zaś strony mówią o „najpewniejszej nadziei” (*firmissimam spem*) złożonej w Bogu⁴³ Obydwu opinii nie da się, według reformatora, razem powiązać⁴⁴ On sam pewność predestynacyjnego wybrania wiąże z wiarą w Chrystusa.

IV PRÓBA OCENY

Lektura pism Kalwina pozostawia wrażenie, że pojęcie predestynacji wiąże się – po pierwsze – z odwieczną zbawczą decyzją Boga odnoszącą się do upadłego człowieka, po drugie – stanowi odwieczne postanowienie Boga odnoszące się w ogóle do ludzkości. W pierwszym wymiarze predestynacyjna decyzja Boga urzeczywistnia się w Chrystusie i przez Chrystusa, ponieważ jedynie w Nim i przez Niego może upadły człowiek doświadczyć łaskawego działania ze strony Boga. Tę perspektywę można by nazwać ściśle soteriologiczną. Drugi wymiar kalwińskiego pojęcia predestynacji ugruntowany jest w nauce reformatora o Bogu. Predestynacja ujawnia się jako część opatrzoś-

⁴⁰ Por. CO 7, 464 i 465.

⁴¹ Por. CO 7, 464: „Videmus ergo in summa, ut venerandis patribus nihil aliud sit temeraria damnataque praesumptio, nisi sancta revelatae nobis per Christum nostrae adoptionis fiducia, ad quam ubique suos Deus animat”

⁴² Por. CO 7, 479: „Et quid aliud, amabo, est certa praedestinationis nostrae cognitio, quam illud adoptionis testimonium, quod piis omnibus commune facit scriptura” (Rz 8, 16).

⁴³ Por. DS 1541.

⁴⁴ CO 7, 464 i 465.

ciowego działania Boga. W jej kontekście absolutna wolność Boga wydaje się być bardziej wyeksponowana niż Jego miłość, cierpliwość i wierność. Tę perspektywę można by nazwać teologiczną. Podkreślając suwerenność i wszechmoc Boga zdaje się ona wykluczać współdziałanie czynników pozaboskich. Obydwie perspektywy zawsze wzajemnie się przenikają, chociaż w późniejszych opracowaniach reformatora druga perspektywa zdaje się przeważać.

Wiele myśli w kalwińskiej nauce o predestynacji wydaje się jednak brzmieć obco dla dzisiejszego chrześcijanina. W dotychczasowych uzgodnieniach dialogu katolicko-reformowanego temat ten jeszcze się nie pojawił. Dla katolików istotniejszą od wszechmocy Boga jest Boża wszechmiłość. Łatwiej przyjmują oni, że Bóg sam ograniczył swoją wszechmoc, udzielając swoim stworzeniom daru wolności wyboru. Współcześnie wierzący uważają za sprawę oczywistą to, że każdy człowiek otrzymuje łaskę skuteczną, a jeśli miałby być potępiony, to tylko w wyniku swego własnego oporu wobec łaski. Możliwość takiego oporu należy założyć ze względu na dar wolności. Ta wolność stworzenia w niczym nie umniejsza Bożej chwały i mocy, gdyż jest ona darem Bożej miłości, która z istoty swej nie zniewala, a tylko zaprasza. Bóg, który by zniewalał, nie byłby Miłością⁴⁵

Mimo częstego powoływania się na biblijne teksty razi u Kalwina aprioryczny, radykalny podział ludzkości na wybranych i potępionych. W Biblii obraz relacji między Bogiem a człowiekiem jest – jak się wydaje – bardziej plastyczny i bogatszy. Eschatologiczny podział związany z sądem ostatecznym jest ukazany w Piśmie świętym na szerszym tle egzystencjalnych stosunków między Stwórcą i Zbawicielem a upadłym człowiekiem. Jak daleko kalwińska idea predestynacji zgodna jest z biblijnym przekazem, można by się przekonać poddając wypowiedzi reformatora bardziej szczegółowym analizom egzegetycznym. Pewnym jest jednak, że tak jak jego podstawowym założeniem w prezentacji Boskiej predestynacji było pragnienie ukazania wielkości i wspaniałości Boga, tak również to samo jest jednym z podstawowych założeń Pisma, którego on sam będąc uczniem, pragnie być równocześnie dla innych nauczycielem.

⁴⁵ Por. S. Grabska, *Kłopot z problemem predestynacji*, „Jednota” 24(1980), nr 7-8, s. 35-36. Grabska, powołując się na myśl K. Bartha, widzi możliwość wyjścia z dylematu predestynacji w akceptacji idei apokatastazy. Filozoficzne podstawy predestynacji syntetycznie rozważa J. Braun (*Mysterium iniquitatis. Spór o predestynację i geneza protestantyzmu*, „Znak”, 82(1961), s. 3-31). Por. J. Delumeau. *Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII wieku*, przeł. J. M. Kłoczowski, Warszawa 1986, s. 188-197.

PRÄDESTINATION BEI JOHANNES CALVIN

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Rahmen seiner Theologie entwickelt Calvin auch die Lehre von Gottes ewiger Wahl nach ihren zwei Seiten hin und spricht von Gottes Erwählung und Verwerfung. Vorherbestimmung nennt er den ewigen Ratschluß Gottes, durch den Gott bei sich selbst festgelegt hat, was nach seinem Willen mit einem jeglichen Menschen geschehen soll. Denn nicht unter der gleichen Bedingung werden alle geschaffen; sondern den einen wird das ewige Leben, den anderen die ewige Verdammnis vorherbestimmt. Daher, je nachdem für welches Ziel einer geschaffen ist, wird er entweder zum Leben oder zum Tod vorherbestimmt. Calvin handelt anschließend zuerst von der Erwählung des Volkes Israel aus dem ganzen Menschengeschlechte und sodann von der Erwählung einzelner in Christus, in welchem der himmlische Vater seine Auserwählten unter sich vereinigt und durch ein unauflösliches Band an sich gebunden hat.

Zusammengefaßt von Stanisław Józef Koza